

14. Eliot G. Adam Bede. – New York: EL, 1911. – 612 p.

Pastchnyk Halina. Syntactic and Semantic Structure of the Nature Description Discourse in G. Eliot's Novel "Adam Bede". This article deals with the notion of frame space for the author's individual style analysis. Thirty descriptive texts from G. Eliot's novel "Adam Bede" are the basis of discourse analysis of nature descriptions (DN). To carry out the analysis, we proceed from the concept of framing as a way of understanding language and human interaction, i.e. some peculiarities of G. Eliot's metacommunicative message. Integration of all the units of DN forms the frame elements of the syntactic semantic net/frame. Syntactical units of DN have been subdivided into four constituents: concept, proposition/statement, compound semantic unit, paragraph, which possess three integrative characteristics. The resulting figure 1 contains the general semantic structure of the descriptive discourse, that is net/frame representation of DN. Thus, frame space provides us with a more precise perspective on the cognitive notions about the events prospection.

Key words: composition form, descriptive discourse, nature description discourse, frame space, syntactic semantic net/frame.

Шонь Олена

МЕТАФОРА ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ ГУМОРУ, ІРОНІЇ І САТИРИ В АМЕРИКАНСЬКІЙ МАЛІЙ ПРОЗІ

У статті розглядається специфіка функціонування метафори як засобу реалізації категорій комічного. Визначаються характерні особливості гумористичної і сатиричної метафори. Зокрема, досліджується роль субстантивних і дієслівних метафор в актуалізації гумору, іронії та сатири в американських коротких оповіданнях. Робиться висновок про продуктивність використання метафори як засобу реалізації гумору і сатири і непродуктивність її використання для вираження іронії.

Ключові слова: гумор, іронія, сатира, метафора, порівняння, метафоричні конструкції.

Дослідження питань гумору, іронії і сатири було і залишається актуальною проблемою різних галузей філологічних наук – лінгвістики, текстолінгвістики, лінгвостилістики, зокрема, аналіз особливостей функціонування окремих мовностилістичних засобів актуалізації категорій комічного в різножанрових художніх творах. Специфіка використання мовних засобів реалізації гумору, іронії і сатири в американській малій прозі зумовлюється загальними особливостями американської гумористично-сатиричної літературної традиції – алогічністю, подекуди доведеною до абсурду, свідомим перебільшенням, тяжінням до гіперболічного і гротескного загострення, що зумовлює використання таких мовностилістичних засобів, основою яких є порушення логічності думки, що створює комічний ефект. Одним із дійових засобів реалізації гумору, іронії і сатири в американській малій прозі є метафора. Як і гумористичні, і сатиричні порівняння, гумористична і сатирична метафора зближує непорівнювані на перший погляд об'єкти, викликає несподівані асоціації, і чим більша ця невідповідність, тим сильніший гумористичний чи сатиричний потенціал метафори. Отже, метою нашого дослідження є аналіз специфіки функціонування метафори як засобу актуалізації категорій комічного в американській малій прозі.

У традиційній стилістиці метафора трактується як "приховане порівняння, що здійснюється шляхом застосування назви одного предмета до іншого і виявляє таким чином якусь важливу рису іншого" [1, с. 83], "троп, у якому схожість між двома явищами або предметами підкреслюється у ще більш відчутній формі, ніж порівняння" [14, с. 174], "перенос значення на основі схожості між двома предметами або явищами" [9, с. 199], "слово або словосполучення, вжите в переносному значенні на основі схожості" [3, с. 84], "вживання слова або цілого виразу для позначення предмета, ознаки, дії на основі подібності з іншим предметом, ознакою, дією, позначеним у мові цим словом чи виразом" [25, с. 41]. Однак, як справедливо наголошує Т. Буйницька, визначення метафори як перенесення значення за схожістю з лінгвістичного погляду є неточним, оскільки значення не переноситься, слово зберігає його, але на основне номінативне значення накладається довільне контекстуальне. В цьому полягає семантична двоплановість метафори [4, с. 177].

У внутрішній структурі метафори прийнято, спираючись на дослідження А. Річардса, розмежовувати три компоненти: тему (tenor – T) – те, що порівнюється, образний засіб (vehicle – V) – те, з чим порівнюється тема, основа для порівняння (ground – G) – спільна риса, властива як темі, так і образному засобу, де тема і образний засіб знаходяться у відношенні аналогії, а основа для порівняння – у відношенні включення до теми і образного засобу відповідно [13, с. 6]. Однак, як вважає А. Вежбицька, однозначно реконструювати основу або спільну ознаку порівняння для більшості метафор неможливо, оскільки метафора – специфічна семантична конструкція [6, с. 147]. Дослідниця також заперечує трактування метафори як скороченого порівняння, яке утвердилося в стилістиці [3, с. 85; 14, с. 174], зазначаючи, що сказати, нібито метафора – це скорочене порівняння, – означає сказати, що відмінність між метафорою і порівнянням не є семантичним, а класичне формулювання поміщає відмінність між метафорою і порівнянням у поверхневу, а не глибинну структуру [6, с. 142]. Цього ж погляду дотримується Е. Ортоні, вважаючи, що неправомірно стверджувати, що метафори – це імпліцитні порівняння, яким протиставляються уподібнення як експліцитні порівняння. Він вважає метафору типом вживання мови, а порівняння – типом психологічного процесу. Водночас, заперечуючи ототожнення метафори і порівняння, дослідник наголошує, що процес зіставлення є найважливішим у розумінні метафори [10, с. 222]. Н. Арутюнова звертає також увагу на постійний взаємозв'язок метафори і порівняння і бачить відмінність між ними у семантичному зсуві: якщо порівняння вказує на подібність об'єкта незалежно від того, чи вона є інгерентною чи вдовою, то метафора, зазвичай, виражає стійку подібність і "в кінцевому рахунку, тобто при послабленні образності, постійну ознаку" [2, с. 155]. Отже, відмінність у функціонуванні метафори і порівняння полягає в тому, що метафора позначає постійну ознаку предмета, а порівняння вказує як на постійну, так і на короточасну ознаку.

Всі види мовної метафори у певній мові відображають особливості світосприйняття і світовідчуття носіїв цієї мови. Виникнення метафоричних понять у мові є результатом "стрибокподібного розвитку понятійної системи людини" [12, с. 9], коли на основі переносів понять різних сфер реальності і досвіду людини виникають нові поняття. Але якими б неймовірними і

несподіваними не здавались би на перший погляд деякі метафори, вони "виникають з реального світу, з найхимерніших переплетень об'єктивної дійсності" [7, с. 50]. Мовна метафора є "виявом суб'єктивно-особистісного начала, тобто характерних для автора метафори системи світовідчуття і засобів її втілення у мовному матеріалі" [8, с. 6]. Ось чому Дж. Бекмен пропонує розглядати метафору як процес, через який пізнається світ [16, с. 45].

У нашій статті розглядається образна, поетична, індивідуально-авторська метафора, оскільки саме індивідуально-авторська okazіональна метафора здатна створювати особливий гумористичний або сатиричний ефект. Образна метафора дає стислу характеристику конкретного предмета чи явища, проникаючи в його сутність. Чим несподіваніша, незвичніша метафора, тим більший її потенціал як засобу гумору і сатири. Складовою такої метафори є аналогія, подвійне бачення, чуттєвий образ, наділений людськими почуттями [1, с. 84]. Специфічною особливістю метафори є її суб'єктивний характер, який полягає в тому, що, на відміну від слів у прямому значенні, які виступають лише в номінативній функції, слово в метафоричному вживанні має емоційно-експресивне забарвлення.

Метафора, якщо вона покликана донести до читача ідеї автора, реалізувати його прагматику в художньому творі, а в нашому випадку – стати засобом гумористичного або сатиричного зображення, вимагає особливої майстерності автора. Досліджуючи механізм метафори, Поль Рікер наголошував, що творець метафор – це той майстер з даром слова, який із вислову, непридатного для буквальної інтерпретації, створює висловлювання, значиме з погляду нової інтерпретації, яка "цілком заслуговує назви метафоричної, оскільки породжує метафору не стільки як дещо, що відхиляється від норми, але і як дещо прийнятне" [11, с. 419]. Якщо індивідуально-авторська метафора своєю появою вже порушує усталені семантичні зв'язки і на перший погляд сприймається як парадоксальне твердження, то в індивідуально-авторській метафорі, створеній для реалізації гумористичного і сатиричного зображення, ще більше відчутна ця суперечність, невідповідність образу реальності.

Однак метафора більше ніж будь-який інший зображально-виражальний засіб вимагає для декодування її змісту і прагматики особливо підготовленого читача, його розумових зусиль. Як вважає В. Вовк, від читача вимагається певне домислювання у випадках, коли

автор визначає один предмет через інший, риси якого необхідно перенести на перший [7, с. 55]. На взаємодію читача і автора у сприйнятті метафоричного слововживання наголошує і Дж. Бекмен, який стверджує, що літературна творчість – це комунікативне зусилля на основі співпраці. "Реагувати на художню літературу – означає особисто інтерпретувати авторську концепцію" [16, с. 50]. Водночас, розуміння образної метафори варіативне, воно суб'єктивне у кожного читача і, за словами Дж. Бекмена, нагадує виконання музичного твору – "навіть якщо ми робимо все правильно, кожне виконання буде індивідуальним і відмінним" [16, с. 50]. Тому для розуміння метафори вирішальним є контекст, починаючи з мікроконтексту, оскільки лише в контексті слово отримує переносне значення, а метафоричне значення слова – це дещо більше, ніж будь-яке з його попередніх дефініцій [7, с. 51].

За нашими спостереженнями, в американській малій прозі продуктивними засобами гумору і сатири є субстантивні метафори, а менш продуктивними виявилися дієслівні метафори.

Джеймс Тербер використовує сатиричну метафору в короткому оповіданні "The Catbird Seat":

Her pickaxe was on the upswing, poised for the first blow [20, с. 239].

Іменник "pickaxe" словник тлумачить "a heavy tool with a wooden handle and a curved or straight blade pointed at one or both ends that is used especially in loosening or breaking up soil or rock" [22, с. 680] тобто (киркомотика), що означає знаряддя праці для розпушування землі. Позначаючи таким чином заняття місіс Берроуз – збирання компромату на працівників фірми, тобто зближуючи сфери важкої фізичної праці і нечесних, брудних ігор, Джеймс Тербер піддає сатиричному висміюванню діяльність місіс Берроуз, її прагнення заробляти на прожиття шахрайськими методами, те, що вона вважає роботою – моральне знищення людини на замовлення.

У короткому оповіданні Джозефа Мітчелла "The Downfall of Fascism in Black Ankle County" метафора використовується як засіб іронії, що не властиве американському "short story":

There was certainly nothing frightening about Mr. Giddy, the Führer of the local Klan [19, с. 371].

Називаючи містера Гідді фюрером місцевого ку-клукс-клану (the Führer of the local Klan), автор створює невідповідність між

значенням іменника "*Fuhrer – leader of the German Nazis*" [22, с. 363] і об'єктом номінації – ватажком місцевого осередку злочинної організації, невдахою-підприємцем містером Гідді. Іронія інтенсифікується означенням "*local*", що позначає звужену сферу впливу містера Гідді і підкреслює невідповідність прагнень персонажа стати впливовою людиною і великим керівником. Метафора містить алюзію на неминучий безславний кінець усіх намагань містера Гідді.

Субстантивні метафори вживає також Едіт Уортон у короткому оповіданні "*Roman Fever*":

Yes; Horace Ansley was – well, just the duplicate of his wife. Museum specimens of old New York. Good-looking, irreproachable, exemplary [23, с. 34].

Метафора "*museum specimens*", вжита для характеристики містера і місіс Енслі, виражає іронічне ставлення місіс Слейд до своєї подруги і її чоловіка. Метафора зближує віддалені об'єкти – музейні експонати і подружню пару середнього віку. Іронія місіс Слейд спрямована, як вона вважає, на старомодність містера і місіс Енслі – їх зразкове подружнє життя, бездоганність репутації. Такий стиль життя місіс Слейд вважає щонайменше дивним у сучасному світі. Іронія інтенсифікується відокремленою конструкцією "*good-looking, irreproachable, exemplary*".

Плідно використовує субстантивні метафори Генрі Менкен у короткому оповіданні "*Wedding. A Stage Direction*". Гумористичний ефект інтенсифікується поєднанням метафори з повтором:

The debate, though instructive, is interrupted by the sudden entrance of seven women in a group. They are headed by a truculent old battleship, possibly an aunt or something of the sort, who fixes the nearest usher with a knowing, suspicious glance, and motions to him to show her the way [18, с. 84].

У метафорі "*battleship*" (лінійний корабель) okazіонально зближуються об'єкти військової сфери і сфери повсякденного життя. Іменник "*battleship*" словник тлумачить "*a warship of the largest and most heavily armed and armored class*" [22, с. 75]. Перенесенням значення на об'єкт зображення – одну із гостей на весіллі – письменник створює гумористичний портрет старої леді. Метафора розкриває такі її риси, як агресивність, звичку керувати і розпоряджатися, любов до запопадливості перед нею, усвідомлення

своєї значущості на церемонії вінчання. Гумористична характеристика підсилюється означенням "*trisculent*" (*агресивний*).

The sufferings of the usher are relieved by the battleship, who halts majestically about twenty feet from the altar, and motions her followers into a pew to the left [18, с. 84].

В американському "short story" наявні метафоричні конструкції, утворені за моделлю N of N. Така метафора семантично прозора, вона легко сприймається, не потребує додаткових пояснень, її сила впливу миттєва і ефективна, однак у деяких випадках для її повної реалізації потрібні додаткові фразові засоби.

Субстантивна метафора, утворена за моделлю N of N, використовується в короткому оповіданні Едіт Уортон "Roman Fever":

There was an appropriate exchange of wreaths and condolences, and a brief renewal of intimacy in the half-shadow of their mourning; and now, after another interval, they had run across each other in Rome, at the same hotel, each of them the modest appendage of a salient daughter [23, с. 34].

Метафора "*the half-shadow of their mourning*" ("*напівтемрява жалоби*") містить гумористичну критику місіс Енслі і місіс Слейд, які, втративши чоловіків, все ж таки не хочуть дотримуватися традицій, що вимагали від представниць вищих класів повного усамітнення у перший рік вдовства. Ядро метафори, іменник "*half-shadow*" вказує на своєрідну половинчатість поведінки двох жінок, які, намагаючись дотримуватись усталених правил, не можуть відмовитися від звичного для них способу життя – бачити світ для того, щоб обговорити кожну подію у житті знайомих.

Субстантивна метафора, утворена за моделлю N of AN, створює сатиричний ефект у короткому оповіданні Дж. Ейда "The Fable of What Happened the Night the Men Came to the Women's Club":

Every one in Town who carried a Pound of Social Influence showed up in his or her Other Clothes [15, с. 277].

Сатиричний потенціал метафори "*a Pound of Social Influence*" виникає на основі того, що ядро метафори, іменник "*Pound*" має значення "міра маси", а другий елемент метафори, словосполучення "*Social Influence*", належить до сфери суспільних відносин. Поєднання цих, на перший погляд, непоєднаних сфер породжує несподівану семантику, метафора стає виразником авторської прагматики – сатиричний критиці піддаються члени новоствореного

інтелектуального клубу жінок, які під виглядом занять літературою і наукою займаються пліткарством і демонстрацією свого вишуканого вбрання. Засобом сатиричної метафори письменник висміює владу грошей у суспільстві, коли вплив у ньому мають лише ті, хто має великі статки, коли література і наука опиняються в руках багатих нездар.

Менш поширеною в американській малій прозі є дієслівна метафора. Її механізм полягає у сполученні дієслова з іменником, яке породжує несподівані асоціації. Таке несподіване сполучення "розсуває семантичні межі слів і породжує метафору" [4, с. 186].

Дієслівна метафора використовується як засіб гумористичного висміювання в короткому оповіданні Джеймса Тербера "University Days":

*He took all afternoon on each of them, on account of having **to hunt for** each letter on the typewriter. Once in a while he had to ask somebody to help him **hunt**. "C" and "L", in particular, were hard letters for him to find [21, с. 242].*

Сміх викликається тим, що дієслово "to hunt for" із значенням "полювати" сполучається з іменником "letter" і характеризує марні намагання студента університету Гаскінса навчитися друкувати на друкарській машинці. Гумористичний ефект підсилюється повтором метафори в макроконтексті.

Гумористичну метафору створює у своїх коротких оповіданнях Ленгстон Х'юз:

*Now, you take Joyce, every time I go by her place, either she, or her landlady one, **is bulldozing the house** – sweeping or mopping or dusting or washing out curtains, or ironing slip-covers [17, с. 274].*

У короткому оповіданні "Apple Strudel" його персонаж негр Сімпл висловлює свої міркування з приводу ведення жінками домашнього господарства. Метафора "to bulldoze the house" виникає на основі поєднання дієслова "to bulldoze" із словниковим тлумачення "to move, clear, gouge out, or level with a bulldozer" [22, с. 115] і іменника "house", і є засобом гумористичного зображення надміру енергійної домогосподарки. Гумористичний ефект інтенсифікується і ланцюжком однорідних предикатів "sweeping or mopping or dusting or washing out curtains, or ironing slip-covers".

Дієслівні метафори продуктивно вживаються Генрі Менкеном у короткому оповіданні "Wedding. A Stage Direction":

*The bridegroom and the best man disembark before the side entrance of the church and make their way into the vestry room, where they remove their hats and coats, and **proceed to struggle with their cravats and collars** before a mirror which hangs on the wall [18, с. 83].*

Метафора "*proceed to struggle with their cravats and collars*" утворена в результаті поєднання дієслова "*to struggle*" із поданням словника "*to make violent strenuous efforts against opposition*" [22, с. 921] і іменників, що позначають повсякденні речі чоловічого гардеробу, – краватки і комірці. Комічний ефект будується на семантичній невідповідності складових метафори. Така метафора стає засобом гумористичної характеристики нареченого і свідка, їх нервозності і розгубленості перед початком вінчання.

*One of these men, much hustled, has forgotten to have his shoes shined. He is intensely conscious of them, and tries to hide them behind his wife's skirt as they walk up the aisle. Accidentally he steps upon it, and gets a look over the shoulder which lifts his diaphragm an inch and turns his liver to water. **This man will be courtmartialed** when he reaches home, and he knows it [18, с. 85].*

У цьому прикладі метафора "*to be courtmartialed*" утворюється на основі того, що дієслово "*to be courtmartialed*", що має тлумачення "*to be subject to trial by court-martial*" [22, с. 208] ("*бути засудженим воєнно-польовим трибуналом*"), набуває контекстуального значення "*to be scolded*" і вживається стосовно чоловіка, який, забувши наваксувати черевики перед весіллям, намагається сховати їх за сукнею своєї дружини і передчуває неприємності, які чекають на нього вдома.

Спостереження над функціонуванням метафор в американській малій прозі дають підстави для висновків про те, що метафора конструктивно використовується як засіб реалізації гумору і сатири, і меншою мірою – як засіб актуалізації іронії. Дослідження особливостей функціонування метафори як засобу реалізації іронії, специфіки функціонування метафори у поєднанні з іншими мовностилістичними засобами реалізації категорій комічного, а також аналіз ролі реципієнта у декодуванні гумористичного, сатиричного і іронічного смислу становлять подальші напрямки дослідження проблеми.

Література

1. Арнольд И.В. Стилистика современного английского языка (стилистика декодирования). – М.: Просвещение, 1990. – 300 с.
2. Арутюнова Н.Д. Языковая метафора (Синтаксис и лексика) // Лингвистика и поэтика / Отв. ред. В.П. Григорьев. – М.: Наука, 1979. – С. 147-173.
3. Бандура О.М. Мова художнього твору. – К.: Дніпро, 1964. – 121 с.
4. Буйницкая Т.А. Языково-стилистические средства юмора и сатиры в публицистике Э.Э. Киша: Дисс. ... канд. филол. наук. – Львов, 1967. – 273 с.
5. Вакуров В.Н. Речевые средства юмора и сатиры в советском фельетоне. – 2-е изд. – М.: Изд-во МГУ, 1969. – 55 с.
6. Вежбицкая А. Сравнение – градация – метафора // Теория метафоры / Вступ. статья и сост. И.Д. Арутюновой. – М.: Прогресс, 1990. – С. 133-152.
7. Вовк В.М. Языковая метафора в художественной речи. Природа вторичной номинации. – К.: Наукова думка, 1986. – 142 с.
8. Колесник Д.М. Концептуальний простір авторської метафори у творчості А. Мердок: Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / КДЛУ. – Черкаси, 1996. – 18 с.
9. Морен М.К., Тетеревникова Н.Н. Стилистика современного французского языка: Учебник. – М.: Изд-во л-ры на иностранных языках, 1960. – 298 с.
10. Ортони Э. Роль сходства в уподоблении и метафоре // Теория метафоры / Вступ. статья и сост. Н.Д. Арутюновой. – М.: Прогресс, 1990. – С. 219-235.
11. Рикер П. Метафорический процесс как познание, воображение и ощущение // Теория метафоры / Вступ. статья и сост. Н.Д. Арутюновой. – М.: Прогресс, 1990. – С. 416-434.
12. Старцева Н.М. Метафоричні номінації мовленнєвої діяльності (на матеріалі сучасної англійської мови): Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Харківський держ. ун-т. – Харків, 1996. – 18 с.
13. Тарасова В.К. Словесная метафора как знак: Автореф. дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Ленинград. гос. пед. ин-т им. А. Герцена. – Л., 1976. – 29 с.
14. Щепилова Л.В. Введение в литературоведение. – 2-е изд., испр. и дополн. – М.: Высшая школа, 1968. – 376 с.
15. Ade G. The Fable of What Happened the Night the Men Came to the Women's Club // American Satire in Prose and Verse / Ed. by H.G. Carlisle. – New York: Random House, 1962. – P. 275-279.

16. Backman G. Meaning by Metaphor. An Exploration of Metaphor with a Metaphoric Reading of Two Short Stories by Stephen Crane. – Stockholm: Almqvist & Wiksell intern., 1991. – 203 p.
17. Hughes L. Apple Strudel // The Book of American Humor. 20th Century / Ред. К.Н. Атапова. – Moscow: Raduga Publishers, 1984. – P. 274-276.
18. Mencken H.L. The Wedding. A Stare Direction // The Book of American Humor. 20th Century / Ред. К.Н. Атапова. – Moscow: Raduga Publishers, 1984. – P. 80-88.
19. Mitchell J. The Downfall of Fascism in Black Ankle County // 50 Great American Short Stories / Ed. by M. Crane. – N.Y., Toronto: Bantam Books, 1965. – P. 371-379.
20. Thurber J. The Catbird Seat // Introduction to Literature / Ed. by G.H. Muller, J.A. Williams. – Second Edition. – New York, St. Louis: McGraw-Hill, Inc., 1995. – P. 238-243.
21. Thurber J. University Days // The Macmillan Reader / J. Nadell, J. Landan, L. McMenimann. – New York: Macmillan Publishing Company, 1993. – P. 238-244.
22. Webster's School Dictionary. – Springfield, Massachusetts: Merriam-Webster Inc., 1986. – 1167 p.
23. Wharton E. Roman Fever // Interpreting Literature / K.L. Knickerbocker, H.W. Reninger, E.W. Bratton, B.J. Leggett. – New York, Chicago etc.: Holt, Rinehart and Winston, Inc., 1985. – P. 32-40.

Olena Shon. Metaphor as Means of Realization of Humour, Irony and Satire in American Short Stories. The article deals with the analysis of specific functions of metaphor as means of realization of categories of the comic. Characteristic peculiarities of humorous and satirical metaphors are stated. In particular, the role of different types of metaphors in expressing humour, irony and satire in American short stories are analyzed. The conclusion about productivity of usage of metaphors as means of expressing humour and satire and unproductiveness of its usage as means of expressing irony is made.

Key words: humour, irony, metaphor, comparison, metaphorical constructions.